

ואם כן קשה: מדוע אם ניטלו עינבליהן עדיין טומאתן עליהן, למה לא בטל מהם תורת כלי, והרי שלימות הזוג הוא רק עם ענבל?

נט-א ומשנינן: **אלא, אמר רבא: שהסיבה שזוג בלי ענבל נחשב כלי היא — הואיל וראוי הזוג להקישו על גבי חרס, ועדיין הוא כלי המשמיע קול, וכמו שהיה בתחילה. ולכן לא בטל ממנו תורת כלי לקבל טומאה** (51).

איתמר נמי, אמר רבי יוסי ברבי חנינא: הואיל וראוי להקישו על גבי חרס.

ואילו **רבי יוחנן אמר: לא בטל מהזוג שם כלי הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק** (52). ודי בכך שיש בו שימוש לדבר אחר מאשר שימושו הקודם, כדי שיחשב כלי.

ומקשינן: וכי רבי יוחנן לא בעי שישאר בכלי שימוש מעין מלאכה ראשונה, כדי שישאר ראוי לקבל טומאה?

והתניא בברייתא: כתיב ביחס לטומאת מושב הזב: "וכל כלי אשר ישב עליו הזב — יטמא".

יכול אפילו כפה הזב, שהפך על פיה, מידה שמודדים בה סאה, המיועדת למדידה ולא לשיבה, וישב עליה. או כפה תרקב, מידת חצי סאה [סאה ו' קבין ותרקב ג' קבין, וזהו שמו: תרי וקב], וישב עליה, יכול יהא טמא אותו כלי מידה בטומאה חמורה של מושב [מדרס] הזב, שהיא אב הטומאה, המטמאה אפילו אדם וכלים?

תלמוד לומר: [ויקרא טו ד] "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא. וכל הכלי אשר

שראוי להקישו על חרס, וזוג של בהמה כל השימוש שמחשיב אותו לכלי הוא השימוש לבעלים שידע היכן נמצאת בהמתו, ובלי עינבל אין לו שימוש לדעת היכן בהמתו.

והשפת אמת מסביר שהשימוש להקישו על חרס שייך רק בזוג של תינוק, שהתינוק בעצמו [או המשחק עמו] יקיש בו על חרס וישמיע קול, אבל בזוג של בהמה אין מי שיקיש עליו שנוכל להחשיבו כלי. אבל הרמב"ם [כלים ח, ז] כתב חילוק זה גם על זוג של בהמה.

52. וכתבו התוספות שמדובר שלא ייחדו לצורך זה של שתיית מים לתינוק ואף ששינוי תשמיש של כלי צריך ייחוד לכך כמבואר ברש"י להלן [צה, ב], [והריטב"א מוסיף שפירוש רש"י שם מוכח בגמרא, וכן העיר רבי עקיבא איגר] כאן מועיל האפשרות להשתמש לשתיית מים בצירוף סברת אביי הואיל והדיוט יכול

הוא רק בשעת המלאכה כמו כן לענין קבלת טומאה כלי כזה אינו מקבל טומאה כלל [מדאורייתא] אלא בשעת מלאכה, ורק מדרבנן הוא מקבל טומאה שלא בשעת מלאכה אטו בשעת מלאכה. ואם כן כשהוא מפורק הוא בודאי לא יקבל טומאה אפילו מדרבנן גם כשהדיוט יכול להחזירה, משום שזה כמו גזירה לגזירה, [אטו שעת חיבורו, ואטו שעת מלאכה] וראה שם עוד ביאורים לפי רש"י ותוספות.

51. וראה רש"י שהוא מסכם למסקנא את חילוקי הדינים בזוג של גדול, וקטן, ושל בהמה. ומבואר בדבריו שבזוג של בהמה אין חילוק אם היה לו עינבל והוא ניטל או שלא היה לו מעולם, ודינו תמיד שהוא טהור. והחילוק הזה נאמר רק בזוג של תינוק קטן, אלא שלא כתב רש"י מה הסיבה לכך. והחתם סופר מסביר שהסיבה שזו שניטל עינבלו טמא הוא מפני

ישב עליו יטמא".

ראוי לישיבה אינו מקבל טומאת מדרס הזב החמורה⁽⁵³⁾.

אבל, ואין אומרים בכלי הטמא בטומאת אב הטומאה, כשהוא "טמא מת": עמוד ונעשה מלאכתנו הקודמת⁽⁵⁴⁾. והיינו, שאפילו אם נשבר הכלי הטמא בטומאת מת, ואינו ראוי עוד למלאכתו הראשונה, עדיין הוא טמא בטומאתו הקודמת, כל שראוי הוא עדיין למלאכה אחרת.

ורבי יוחנן אומר: אף אומר בכלי שהוא טמא מת: עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה. וכל כלי הטמא בטומאת מת שנשבר עד ששוב אינו ראוי עוד למלאכתו שבשעת טומאה, הרי הוא טהור.

ואם כן קשה דברי רבי יוחנן הסותרים: שלענין טומאת זוג אמר לעיל שטמא אף בלא ענבל, הואיל וראוי לגמע בו מים. וכאן הוא אומר שהכלי טמא רק אם אפשר

"אשר ישב" בצירה, בלשון הווה מתמשך, כתיב, ולא "אשר ישב" בקמץ, בלשון עבר – ללמדנו, כי רק מי [כלי] שמויחד לישיבה, שיושבים עליו בתמידות, ולא שאירע שישב עליו באופן חד פעמי, הוא שנטמא בטומאת מדרס החמורה על ידי שישב עליו הזב.

יצא כלי זה, שהוא מיועד למדידה ואינו מיועד לישיבה, שאינו נטמא אלא טומאת מגע קלה.

לפי שאומרים לו לזב שהתיישב עליו: עמוד ממנו, ונעשה בו מלאכתנו שנמדוד בו. ולכן אין הוא נחשב מושב.

רבי אלעזר אומר: רק ביחס לטומאת מדרסות אין הוא נטמא, כי אומרים לו למי שעליו: עמוד ונעשה מלאכתנו, ולפי שאינו

הוא עדיין נחשב כלי בטלה טומאת מדרס החמורה ממנו. וקושיית הגמרא היא מהדין השני שנכלל בברייתא זו. והתוספות הקשו אם כן לצורך מה הביאה הגמרא את התחלת הברייתא שמדובר בה רק על הדין הראשון של קבלת טומאה, שאינו שייך לקושיא? ולכן פירשו באופן אחר, ראה להלן. וראה פני יהושע.

54. רש"י. וכפירושו שהובא לעיל. והתוספות מפרשים שהברייתא מדברת רק על קבלת טומאה בכלי שהיה מיועד למדידה [סאה ותרקב] והוא כפה אותו וישב עליו שאינו מקבל טומאת מדרס, משום שאומרים לו עמוד ממה שאתה יושב עליו ונשתמש בו ככלי טהור למלאכתו הקודמת, ונחלקו בטמא מת – דהיינו כלי שלא היה מקבל טומאה [זוג בלי עינבל] והשתמש בו

להחזירו. והרשב"א והריטב"א כתבו שמועיל צירוף הואיל ויש אפשרות להחזירו אפילו על ידי אומן. וראה מהרש"א ושפת אמת.

והחילוק לדינא בין אביי לרבא ורבי יוחנן לענין טומאת זוג, שלפי הטעם של אביי גם העינבל לבד יקבל טומאה, ואילו לרבא ורבי יוחנן רק הזוג יקבל טומאה.

53. רש"י מפרש שנאמרו כאן שני דינים א. ביחס לקבל טומאת מדרס שצריך הכלי להיות מיוחד למדרס, וכשאומרים לו עמוד [ממדרס] ונעשה מלאכתנו [הראשונה] אינו נחשב מיוחד למדרס, ב. ביחס לטהרת כלים, שאם המדרס נטמא כבר בטומאת מדרס החמורה ואחר כך הוא נחלק לשנים, אם הוא עדיין ראוי למדרס נשאר בטומאתו ואם הוא אינו ראוי למדרס אף

לעשות בו מעין מלאכתו הראשונה.

ומסקינן: **איפוך קמייתא**. ודברי רבי יוסי ברבי חנינא לעיל, לענין זוג שצריך שיהיה ראוי למעין מלאכתו, הם דברי רבי יוחנן

ומתמהינן: **ומאי חזית**, מה ראית **דאפכת קמייתא**, והעמדת את שיטת רבי יוחנן שצריך שיוכל לעשות בו מעין מלאכתו הראשונה?

איפוך בתרייתא, תהפוך את שמות החולקים במימרא השניה, ואמור כי דברי רבי יוחנן שצריך מעין מלאכתו הראשונה הם דברי רבי אלעזר, ואילו רבי יוחנן סבר שלא צריך שיהיו יכולים לעשות בו מעין מלאכתו הראשונה, וכמו שאמר במימרא הראשונה! ומשנינן: אין להפוך את המימרא השניה

ד**הא שמעינן ליה לרבי יוחנן דבעי כדי לטמא את הכלי**, שיהא אפשר לעשות בו שימוש שהוא מעין מלאכה ראשונה.

דתנן במסכת כלים: **סנדל של בהמה שעושין לה כדי שלא ינזקו פרסותיה באבנים — של מתכת טמא**, ושל עץ טהור⁽⁵⁵⁾.

והוינן בה: **למאי חזי הסנדל בתורת כלי?** הרי אין כלי נטמא אלא הראוי לאדם, ובאופן רגיל אין אדם נועל סנדל של בהמה.

ואם תחשיבנו כתשמיש בהמה ויטמא מדין כלי בהמה, הרי אין תכשיט לבהמה⁽⁵⁶⁾.

אמר רב: הסנדל של בהמה טמא מכח היותו כלי הראוי לתשמיש של אדם בשעת הדחק. שהרי הוא ראוי לשתות בו מים בשעת מלחמה⁽⁵⁷⁾ כאשר אין כלים רגילים לשתיה.

ורק תכשיט התמעט מבהמה ולא כלי תשמיש אחרים, ראה מה שנכתב שם.

57. והקשו התוספות אם כן גם זוג שלא היה עינבל מעולם יהא טמא משום שיכול לשתות בו מים? והתוספות הרא"ש וריטב"א הוסיפו שכל כלי של בהמה כמו טבעת בהמה תהא טמאה משום שאפשר להשתמש בה לאדם?

ותירצו שמדובר כאן שמיד בשעת עשייתו הוא מיועד בשעת הדחק לשימוש זה של שתיית מים, ולכן כשהשימוש העיקרי שלו הוא לצורך בהמה ויש בו גם שימוש [טפל] לאדם הוא טמא, ונחלקו אם צריך שהשימוש הנוסף לאדם צריך להיות מעין מלאכתו העקרית שנועד לבהמה או לא. וזו אותה מחלוקת בכלי שנשבר ונשתנה שימושו לדבר אחר, אם צריך שיהא השימוש מעין מלאכתו הראשונה.

ורבי אלעזר משה הורביץ תירץ, שזוג שלא היה בו עינבל מעולם הוא עדיין גולמי כלי,

לגמוע מים, אם אומרים לו עמוד מגמיעת המים ונעשה בו מלאכתו של השמעת קול ולא יקבל טומאה כי אין לו עינבל, או שהוא מקבל טומאה משום שהוא ראוי לשתיית מים.

55. תוספות, והסיבה לכך משום שהגמרא להלן מפרשת כמה סוגי שימוש שיש לאדם בסנדל של בהמה, וכולם לא שייכים רק בסנדל ממתכת, והביאו עוד גירסא של בהמה ושל מתכת, ובאמת מדובר בסנדל של בהמה העשוי מעץ.

56. רש"י ומכאן הוכיח התפארת ישראל [כלים כ, בבעז אות ז] שהמיעוט שאין תכשיט לבהמה נאמר על כל תשמישי וכלי בהמה, שהרי הסנדל עשוי כדי להגן על רגלי הבהמה כמו שכתב רש"י בעצמו, ואינו מקבל טומאה משום שאין תכשיט לבהמה.

אולם לעיל נחב, הובא שהר"ן כתב שזוג של בהמה מטמא מצד שהוא משמש את הבהמה,

מטומאתו, שאם אינו ראוי עוד למלאכתו הראשונה — שוב אינו טמא.

והוינן בה: מאי בין רב לרבי חנינא?

איכא בנייהו כגון המאים הסנדל. לרב לא מטמא כי אינו ראוי לשתות בו כלל. ולרבי חנינא מטמא, שהרי עדיין ראוי לסוך בו⁽⁵⁹⁾.

ומאי איכא בין רבי יוחנן לרבי חנינא?

איכא בנייהו דיקיר, כבד הסנדל ואין ראוי להשתמש בו לברוח.

שינונו במתניתין: **ולא תצא האשה בעיר של זהב.**

ורבי חנינא אמר: ראוי הוא לפרך בו שמן במלחמה.

ורבי יוחנן אמר: ראוי הוא בשעה שבורח האדם מן הקרב, שאז מניחו לסנדל ברגליו, ורין בו על קוצים ועל הברקנים⁽⁵⁸⁾.

ולמדנו מדברי רבי יוחנן כי כיון שייחדו לנעילה של בהמה הרי הוא מקבל טומאה [בתור כלי הראוי לתשיש אדם בשעת הדחק] רק משום שהוא ראוי לשימוש של נעילה. אך אם הוא היה ראוי לאדם רק כדי לשתות בו או לקבל בו שמן בשעת הדחק — אין הוא מקבל טומאה.

והוא הדין ביחס לביטולו של כל כלי טמא

שעדיין לא נגמרה עשיית הכלי ולכן הוא טהור, אבל כלי גמור של בהמה ויש בו שימוש גם לאדם [בעת הדחק] טמא.

והקשו רבי אלעזר משה הורביץ והחזון איש [כלים טז, טו] אם כן אין ראייה מכאן שרבי יוחנן סובר שצריך דוקא מעין מלאכתו הראשונה, שהרי אפשר לומר שהוא רק בא להוסיף שסנדל מאיס שאין בו את השימוש שאמר רב, וכן הוא חולק על השימוש של סיכה [כמו שרב עצמו חולק על רבי חנינא] בכל זאת הוא מקבל טומאה מצד שיכול לברוח ולרוץ בו, אבל הוא מסכים שסנדל שאינו מאיס מועיל בו שימוש לשתית מים אף שאינו מעין מלאכתו הראשונה?

ובאמת המהרש"א כתב שכונת הגמרא כאן לדחות את הראיה מרבי יוחנן, משום שאפשר לומר שהוא רק בא להוסיף טעם נוסף שיש בו נפקא מינא לדינא בסנדל מאיס וכמו הקושיא הנ"ל. ותמה החזון איש הרי מפורש בהמשך הגמרא שאם הסנדל כבד ואינו ראוי לברוח סובר רבי יוחנן שאינו מקבל טומאה, משום שצריך שימוש מעין מלאכתו הראשונה והיינו שהגמרא נשאת שרבי יוחנן סובר כך.

ולכן הם מפרשים שכולם מודים לטעם של

58. הקשו התוספות מדוע הוא לא טמא מדרס שהרי כל טומאתו היא מצד שהאדם נועלו בשעת הקרב? ותירץ רבי אלעזר משה הורביץ שבאמת טומאת מדרס צריכה ייחוד וייעוד רק למדרס, [ואפילו אם אדם אחר ישתמש בו למדרס לא נעשה בכך מיוחד למדרס] ובודאי שמדרס בשעת הדחק לא מייחדו למדרס, ורק לגבי שיחשב שהוא ראוי עדיין למעין מלאכתו העיקרית של מנעל לבהמה, די במה שלפעמים האדם נועל אותו שיחשב כלי אדם, אבל לא יחשב למיוחד למדרס בכך.

59. רש"י כתב שרב חולק על רבי חנינא וסובר שאין דרך לסוך שמן במלחמה ואין דבר זה נחשב לשימוש. והוסיף עוד שחילוק זה דמאיס הוא גם בין רב לרבי יוחנן, שאם הוא מאיס רב מטהר ורבי יוחנן אוסר משום שראוי לרוץ בו.

ורבנן סברי, תכשיט הוא וגזירה דרבנן שלא תצא בו דילמא שלפה ומחויא ליה להראות לחבירתה ואתיא לאתויי ברשות הרבים.

ורבי אליעזר סבר: שבזה אין מקום לגזור כבשאר תכשיטין משום דמאן דרכה למיפק בעיר של זהב? רק אשה חשובה. ואשה חשובה לא משלפא תכשיטיה ומחויא להראות לחבירתה (62).

כלילא — כמו זר, העשוי מטס של זהב שקושרת אותו על פדחתה, ויש שעושים אותו ממשי הטווי בזהב, וקושרת אותו האשה מאוזן לאוזן —

רב אסר לצאת בו, ושמואל שרי.

כלילא דאניסכא — העשוי כולו ממתכת הניתכת, שהוא טס מזהב או מכסף — כולי עלמא לא פליגי דאסור, שמתוך חשיבותו יש חשש שתבוא לשלוף אותו.

כי פליגי רב ושמואל בכלילא דארוקתא

והוינן בה: מאי לא תצא ב"עיר של זהב"?

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים דדהבא, תכשיט של זהב שירושלים מצויירת בה [ומחברים אותו למלבוש] (60). כדעבד ליה רבי עקיבא לדביתהו, כפי שהבטיח רבי עקיבא לאשתו, בזמן עניותם, שאם יהיה בידו — יעשה לה תכשיט שמצוייר בו "ירושלים של זהב".

נט-ב

תנו רבנן: לא תצא אשה בעיר של זהב, ואם יצתה חייבת חטאת, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: לא תצא, ואם יצתה פטורה.

רבי אליעזר אומר: יוצאה אשה בעיר של זהב אפילו לכתחלה.

ומפרשינן: במאי קמיפלגי?

רבי מאיר סבר, משוי הוא (61) וחייב חטאת.

אולם ברשב"א ותוס' הרא"ש מבואר שאינו נחשב תכשיט מפני שהוא כבד מאד ואינו עשוי לנוי אלא להראות עשירות, לכן אינו כמלבוש. והמרומי שדה כתב שלא לבשו אותו כדי להתקשט, אלא לזכרון ירושלים ולכן הוא נחשב למשא.

והרש"ש מחדש שאחרי שחכמים אסרו לצאת בו בשבת, שוב הוא אינו נחשב כמלבוש שהרי אסור וגם אין נוהגים ללבוש אותו בשבת ולכן הוא נחשב למשא וחייב חטאת. וראה להלן [ס, א] סברא כעין זו מהמנחת חינוך על היוצא בסנדל ביום הכיפורים, ותמהו עליו מאד האחרונים מהמשנה להלן.

62. כתבו התוספות [ד"ה מאן] והראשונים

רבי יוחנן [ומרש"י רואים שאינו סובר כן] והם רק באו להוסיף סיבה שגם באופן שהסנדל כבד ואי אפשר לרוץ בו הוא טמא, ורבי יוחנן עצמו סובר שאם הוא כבד הוא אינו מקבל טומאה בכל אופן [גם באינו מאיס], ומוכה שרבי יוחנן סובר שצריך שימוש מעין מלאכתו הראשונה.

60. ראה לעיל במשנה [נו, א] שרש"י מפרש שהכונה היא לסיכה בצורת עיר של זהב, והתוספות מפרשים שהיא עטרה על הראש בצורת עיר, ונחלקו אם אסרו עטרה רק לכלות או לכל הנשים.

61. הפני יהושע ורש"ש תמהו מדוע הוא שונה מכל התכשיטים שאינם משא אלא מלבוש?